

Τάκης Φωτόπουλος

Η ανάγκη για ένα ριζοσπαστικό κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης

Η αποτυχία της συνόδου του ΠΟΕ στο Σιάτλ να οδηγήσει σε ένα νέο γύρο συνομιλιών για την παραπέρα θεσμοποίηση της αγοραιοποίησης της διεθνούς οικονομίας είναι σημαντικό γεγονός. Για πρώτη φορά, σημειώθηκαν μαζικές διαδηλώσεις σε διάφορα σημεία του κόσμου, οι οποίες σηματοδοτούν τη δημιουργία ενός άτυπου διεθνούς κινήματος (του μόνου τύπου κινήματος που έχει σημασία στις σημερινές συνθήκες), εναντίον της παγκοσμιοποίησης και υπέρ μιας «νέας δημοκρατίας», όπως την αποκαλούσαν οι διαδηλωτές του Σιάτλ. Η θετική όμως σημασία των εκδηλώσεων αυτών μειώνεται σημαντικά όταν εξετάσουμε τα παράλληλα αρνητικά χαρακτηριστικά τους, στα οποία θ' αναφερθώ στη συνέχεια. Τα αρνητικά αυτά χαρακτηριστικά αναφέρονται, πρώτον, στη σύνθεση των αντιστεκόμενων στην παγκοσμιοποίηση, δεύτερον, στη μορφή των εκδηλώσεων και, τρίτον, στα αιτήματά τους.

Η σύνθεση του κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης

Όσον αφορά πρώτα τη σύνθεση των διαδηλωτών στο Σιάτλ, αλλά και γενικότερα του κινήματος κατά της παγκοσμιοποίη-

σης, μολονότι δεν λείπουν και οι ριζοσπάστες διαδηλωτές που θέτουν θέμα συστημικής αλλαγής, η συντριπτική πλειοψηφία συνίσταται από τέσσερις κατηγορίες:

Πρώτον, τις μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), συνήθως περιβαλλοντικές, καθώς και ακτιβιστές τύπου Γκρινπίζ και οπαδούς της κοινωνίας πολιτών, για τους οποίους οι περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις του ελεύθερου εμπορίου μπορεί να ξεπεραστούν, αρκεί να υιοθετηθούν κατάλληλοι ρυθμιστικοί κανόνες που να είναι δεσμευτικοί για τα κράτη και τις πολυεθνικές. Δηλαδή, κανόνες οι οποίοι θα επιβάλλουν ένα «δίκαιο» εμπόριο στη θέση του σημερινού ελεύθερου εμπορίου. Έτσι, όπως το θέτει η Vandana Shiva, μια από τις πιο γνωστές φιγούρες του κινήματος αυτού που πρωτοστατούσε στις εναλλακτικές ζητήσεις που είχαν οργανωθεί στο Σιάτλ, «θέλουμε η νέα χιλιετία να βασίζεται στην οικονομική δημοκρατία, όχι στον οικονομικό ολοκληρωτισμό»¹. Η οικονομική δημοκρατία όμως, για τους υποστηρικτές της άποψης αυτής, δεν σημαίνει την αντικατάσταση της οικονομίας της αγοράς με ένα άλλο οικονομικό σύστημα που εξασφαλίζει την πραγματική ισοκατανομή οικονομικής δύναμης. Όπως διασαφηνίζει η Shiva, αυτό που απαιτείται είναι να αλλάξουμε τους

κανόνες που θέτει αντιδημοκρατικά ο ΠΟΕ, «οι οποίοι παραβιάζουν τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της οικολογικής επιβίωσης... ν' αντιστρέψουμε τις αρχές της παγκοσμιοποίησης και του ελεύθερου εμπορίου και να κάνουμε το εμπόριο πειθήνιο στις ανώτερες αξίες της προστασίας της γης και της ανθρώπινης ζωής»².

Μια δεύτερη κατηγορία είναι οι βαθείς οικολόγοι και τα παρακλάδια τους «Earth First» κ.λπ., για τους οποίους η απώτερη αιτία της σημερινής κρίσης είναι ο βιομηχανικός πολιτισμός, ως απόρροια του Διαφωτισμού και της έννοιας της Προόδου, την οποία καθιέρωσε. Έτσι, όπως τονίζεται στο μανιφέστο τους που κυκλοφόρησε στο Σιάτλ³ (που περιγράφει το διαφωτισμό σαν «ολοκαύτωμα»), η Φύση και ο πολιτισμός βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση. Η διέξοδος από την κρίση, για το κίνημα αυτό, είναι η αλλαγή των αξιών για τη σχέση μας προς τη φύση και η παράλληλη δραστητική μείωση του παγκόσμιου πληθυσμού.

Μια τρίτη σημαντική κατηγορία αποτελείται από τα μέλη εργατικών συνδικάτων, για τα οποία βασική αιτία της κρίσης είναι οι χαμηλοί μισθοί που πληρώνονται στο Νότο, οι περιορισμοί στα συνδικαλιστικά δικαιώματα κ.λπ. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της άποψης αυτής, οι σημερινοί ρυθμιστικοί κανόνες του ΠΟΕ δεν επιβάλλουν σχετικούς περιορισμούς, με αποτέλεσμα τη χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων του Βορρά, την ανεργία και τη συμπίεση των μισθών.

Τέλος, υπάρχουν οι αγρότες του Νότου, αλλά και τμήμα των αγροτών στο Βορρά, κυρίως στην ΕΕ και την Ιαπωνία, που αντιμετωπίζουν το κοινό πρόβλημα ότι το άνοιγμα των αγορών οδηγεί εκτός παραγωγής τους λιγότερο παραγωγικούς ή ανταγωνιστικούς από αυτούς. Ιδιαίτερα μάλιστα

εάν δεν τυχαίνουν κρατικής επιδότησης, όπως συμβαίνει με τους αγρότες του Νότου. Γι' αυτό και οι αγρότες της ΕΕ και της Ιαπωνίας αγωνίζονται για να περιοώσουν τις επιδοτήσεις, οι οποίες αποτελούν το στόχο της ομάδας Cairns αλλά και των ΗΠΑ.

Οι μορφές του αγώνα κατά της παγκοσμιοποίησης σήμερα

Όσον αφορά τις εκδηλώσεις κατά της παγκοσμιοποίησης, συνήθως παίρνουν διάφορες μορφές που καταλαμβάνουν όλο το φάσμα, από τις διαδηλώσεις και άλλες μορφές άμεσης δράσης μέχρι τις μορφές τοπικού ακτιβισμού, ή ακόμα και απόπειρες αλλαγής του τρόπου ζωής, σε συλλογικό ή ατομικό επίπεδο.

Όμως, χωρίς να παραγνωρίζει κανείς τη σημασία των διαδηλώσεων στην εκδήλωση του λαϊκού φρονήματος και στη δυναμική της συνειδητοποίησης μεγάλων λαϊκών στρωμάτων, είναι φανερό ότι, από μόνες τους, δεν είναι αποτελεσματικές σε μια δυναμική επίτευξης ή ανάσχεσης σημαντικών κοινωνικών αλλαγών στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη οικονομία. Το ίδιο ισχύει και για τις άλλες μορφές κοινωνικής δράσης που ανέφερα, οι οποίες είναι ανίσχυρες, από μόνες τους, να αποτελέσουν τμήμα μιας δυναμικής για την καθιέρωση πολιτικής και οικονομικής δημοκρατίας. Εάν δηλαδή οι μορφές αυτής της κοινωνικής δράσης δεν αποτελούν οργανικό τμήμα ενός περιεκτικού πολιτικού προγράμματος για «συστημική» αλλαγή, όπως κάποτε συνέβαινε με το ριζοσπαστικό σοσιαλιστικό κίνημα, είναι καταδικασμένες σε περιθωριοποίηση ή αφομοίωση από το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο και παίζουν αντικειμενικά το ρόλο δημιουργίας ενός «δημοκρατικού»

προσωπείου, που καλύπτει τη σημερινή βαθύτατα αντιδημοκρατική μορφή κοινωνικής οργάνωσης, η οποία θεμελιώνεται στην πελώρια συγκέντρωση εξουσίας

Τα αιτήματα του κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης

Τέλος, όσον αφορά τα αιτήματα του κινήματος αυτού κατά της παγκοσμιοποίησης, το βασικό αίτημα είναι ένα «δίκαιο» εμπόριο, στη θέση του σημερινού «ελεύθερου» εμπορίου. Όμως, τι σημαίνει ελεύθερο εμπόριο; Ελεύθερο εμπόριο σημαίνει ότι τα προϊόντα που εγκλείουν μεγαλύτερη παραγωγικότητα ή ανταγωνιστικότητα (για λόγους οικονομικών κλίμακας, τεχνολογίας, μάρκετινγκ κ.λπ.) εκτοπίζουν τελικά από την αγορά, εσωτερική ή διεθνή, τα προϊόντα χαμηλότερης παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας. Ο μόνος τρόπος που οι παραγωγοί προϊόντων χαμηλότερης παραγωγικότητας/ανταγωνιστικότητας μπορούν να επιβιώσουν στον ανταγωνισμό αυτό είναι μέσω της εκμετάλλευσης των «συγκριτικών πλεονεκτημάτων» που διαθέτουν: δηλαδή, της φθηνής εργατικής δύναμης (κάποτε και σε παραβίαση των διεθνών συμφωνιών που απαγορεύουν π.χ. την παιδική εργασία) ή του «φθηνού» περιβάλλοντος (πάλι συχνά σε ρητή ή σιωπηρή παραβίαση περιβαλλοντικών περιορισμών). Οι ελίτ επομένως των χωρών του Νότου που αντιπροσωπεύονταν στο Σιάτλ δεν είχαν άλλη διέξοδο, για να επιβιώσουν στον ανταγωνισμό που επιβάλλει η διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς, παρά να επιμείνουν στην προστασία των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτουν σε όρους φθηνής εργατικής δύναμης και περιβαλλοντικού κόστους

Το ερώτημα επομένως που βασικά έθεσαν οι διαδηλωτές στο Σιάτλ είναι το εξής: είναι δυνατή μια παγκοσμιοποίηση με ανθρώπινο πρόσωπο ή μήπως η σχετική φιλολογία αποσκοπεί απλώς στο να δικαιολογήσει την πολιτική ύπαρξη κομμάτων και ακτιβιστικών οργανώσεων που υποστηρίζουν παρόμοιους στόχους;

Μύθος η παγκοσμιοποίηση;

Για ν' απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό θα πρέπει προηγουμένα να εξετάσουμε το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης. Στην Ελλάδα, αλλά και στο εξωτερικό, διάφοροι «αριστεροί» που παίζουν το ρόλο της αντιπολίτευσης στον Τρίτο Δρόμο των σοσιαλφιλελεύθερων, υποστηρίζουν ότι η παγκοσμιοποίηση είναι πολύ περιορισμένη, αν δεν είναι ανύπαρκτη, ενώ άλλοι μιλούν για «ιμπεριαλιστικές κυβερνήσεις» που επέβαλαν την «κακή» νεοφιλελεύθερη πολιτική¹. Το επιχείρημα που συνήθως χρησιμοποιούν οι υποστηρικτές των απόψεων αυτών είναι ότι η παγκοσμιοποίηση, με την έννοια της διεθνοποίησης της ίδιας της παραγωγής, είναι σήμερα πολύ περιορισμένη. Πράγμα που είναι σωστό, με την προϋπόθεση ότι θα δώσουμε στην παγκοσμιοποίηση την έννοια ότι οι μονάδες παραγωγής μετατρέπονται σε ακρατικά σώματα που λειτουργούν σ' ένα χώρο χωρίς σύνορα, όπου οι δραστηριότητές τους δεν έχουν ως πρωταρχικό στόχο τη χώρα που αποτελεί την εθνική τους βάση, αλλά αποτελούν τμήμα ενός ενοποιημένου καταμερισμού εργασίας, ο οποίος εξαπλώνεται σε πολλές χώρες. Όμως υπάρχει μια στενότερη έννοια, αυτό που ονομάζω διεθνοποίηση της οικονομίας της αγοράς, που αφορά τη διεθνοποίηση των αγορών κεφαλαίου και εμπορευμάτων

και η οποία είναι πράγματι ένα νέο οικονομικό φαινόμενο, με σημαντικές επιπτώσεις στο πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Όπως προσπάθησα να δείξω στο βιβλίο μου «Η Περιεκτική Δημοκρατία»⁵, η σημερινή διεθνοποίηση είναι πρωτόγνωρη, τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Ποσοτικά, διότι ποτέ άλλοτε στην ιστορία το άνοιγμα των μητροπολιτικών οικονομιών της αγοράς σε σχέση με το εμπόριο δεν ήταν τόσο σημαντικό. Ο κύριος δείκτης της διεθνοποίησης της οικονομίας, δηλ. το άνοιγμά της προς το εμπόριο, παρά τους μύθους των σοσιαλδημοκρατών οικονομολόγων,⁶ είναι σήμερα υψηλότερος παρά ποτέ. Έτσι, οι ΗΠΑ, η Βρετανία, η Γαλλία και η Γερμανία, στις οποίες αναλογεί το 43% της παγκόσμιας παραγωγής, έχουν κατά μέσο όρο έναν αντίστοιχο δείκτη ανοίγματος προς το εμπόριο που είναι σχεδόν 40% υψηλότερος από αυτόν του 1913 —το έτος ακμής στο παρελθόν⁷. Ποιοτικά, όπως παραδέχεται και η τελευταία Έκθεση του ΟΗΕ για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη⁸, πρώτη φορά οι αγορές συναλλάγματος και κεφαλαίου έχουν ανοιχθεί σε τέτοιο βαθμό, υπό την αιγίδα της Διεθνούς Οργάνωσης Εμπορίου και πλειάδας πολυμερών συμφωνιών που εξασφαλίζουν τη σύνδεση των αγορών σε ένα παγκόσμιο δίκτυο όπου ανταλλάσσονται 1,5 τρισεκατομμύρια δολάρια την ημέρα. Και φυσικά είναι αστεία τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί η «αριστερή» αντιπολίτευση στον Τρίτο Δρόμο ότι η παγκοσμιοποίηση αποτελεί «αστικό ιδεολόγημα» ή «χίμαιρα»⁹, με στόχο να πληγεί το κράτος-έθνος από τους νεοφιλελεύθερους. Πράγμα που σημαίνει ότι η απάντηση στη διεθνοποίηση μπορεί να δοθεί μέσα στο ίδιο το σύστημα της οικονομίας της αγοράς, είτε με την εκλογή των συνεπών σο-

σιαλδημοκρατών τύπου Λαφοντέν στην κυβέρνηση, είτε με την εισαγωγή διάφορων κοινωνικών μορφών οικονομίας στο υπάρχον θεσμικό πλαίσιο με τη μορφή μεταρρυθμίσεων που θα το «κοινωνικοποιήσουν», δηλ. θα δημιουργήσουν αποτελεσματικούς κοινωνικούς ελέγχους της οικονομίας της αγοράς.

Οι δυο θεμελιακές τάσεις που χαρακτηρίζουν το οικονομικό σύστημα που εγκαθιδρύθηκε στη Βιομηχανική Επανάσταση είναι η τάση της αγοραιοποίησης, δηλαδή η προσπάθεια από μέρους των οικονομικών ελίτ που ελέγχουν την οικονομική διαδικασία για την ελαχιστοποίηση των κοινωνικών ελέγχων πάνω στην αγορά με στόχο την προστασία της εργασίας και του περιβάλλοντος (σε αντίθεση με τους ρυθμιστικούς ελέγχους που είναι απαραίτητοι) και η τάση συνεχούς ανάπτυξης. Και οι δυο αυτές τάσεις είναι απόρροια της ανάγκης συνεχούς βελτίωσης της οικονομικής αποτελεσματικότητας που επιβάλλει η δυναμική της οικονομίας της αγοράς. Η πρώτη τάση ιστορικά οδήγησε σε τρεις κύριες ιστορικές φάσεις: τη φιλελεύθερη φάση, στα μέσα του περασμένου αιώνα, η οποία, μετά από μια μεταβατική περίοδο προστατευτισμού στο μεσοπόλεμο, οδήγησε στην κρατικιστική φάση (μέσα δεκαετίας 1930 - μέσα δεκαετίας 1970) και, τέλος, στη σημερινή νεοφιλελεύθερη φάση. Η δεύτερη τάση ήταν καθοριστική στο σχηματισμό της σημερινής οικονομίας ανάπτυξης. Το σωρευτικό αποτέλεσμα των δυο αυτών τάσεων ήταν η δημιουργία της σημερινής διεθνοποιημένης οικονομίας της αγοράς, όπου η ανάπτυξη δεν στηρίζεται βασικά στην εσωτερική αγορά αλλά στην παγκόσμια αγορά, πράγμα που προϋποθέτει το άνοιγμα και την απορύθμιση των αγορών.

Η μεταπολεμική διεθνοποίηση της οικο-

νομίας της αγοράς ενθαρρύνθηκε ενεργά από τις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες, ιδιαίτερα ενόψει της επέκτασης του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων στον Τρίτο Κόσμο. Παρ' όλα αυτά, η διεθνοποίηση αποτελούσε κατά βάση προϊόν «αντικειμενικών» παραγόντων που αναφέρονταν στη δυναμική της οικονομίας της αγοράς και, συγκεκριμένα, στην επέκταση της δραστηριότητας των πολυεθνικών επιχειρήσεων και την παράλληλη ανάπτυξη της αγοράς του Ευρωδολαρίου. Κατά συνέπεια, οι θεσμικές διευθετήσεις που υιοθετήθηκαν στη μεταπολεμική περίοδο για την απελευθέρωση των αγορών εμπορευμάτων και κεφαλαίου περισσότερο θεσμοποίησαν μια υφιστάμενη κατάσταση παρά δημιούργησαν τη διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς. Ήταν, δηλαδή, η δυναμική «ανάπτυξη ή θάνατος» της οικονομίας της αγοράς που οδήγησε στη σημερινή διεθνοποίηση, η οποία στη συνέχεια θεσμοποιήθηκε:

σε πλανητικό επίπεδο (γύροι της GATT για τη μείωση των δασμών),

σε περιφερειακό διεθνικό επίπεδο (Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα [ΕΟΚ], Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών [ΕΖΕΣ]) και

σε εθνικό επίπεδο (κατάργηση των ελέγχων συναλλάγματος και κεφαλαίου στις ΗΠΑ και τη Βρετανία στη δεκαετία του 1970) κ.λπ.

Οι αντιθέσεις μεταξύ των ελίτ

Η πρόσφατη επομένως απόπειρα της θεσμοθέτησης της κυριαρχίας των πολυεθνικών μέσω της ΜΑΙ, στην οποία αναφέρθηκε σε προηγούμενο άρθρο μου¹⁰, όπως και η σημερινή απόπειρα θεσμοθέτησης

ενός νέου γύρου αγοραιοποίησης στο Σιάτλ, αποτελούν τμήματα της ίδιας διαδικασίας που θεσμοποιεί εξελίξεις που έχουν ξεκινήσει «από κάτω», από τις δραστηριότητες των πολυεθνικών βασικά, οι οποίες σήμερα ελέγχουν το 70% του παγκόσμιου εμπορίου και έχουν σαν βάση τους κυρίως τις χώρες της Τριάδας (οι 89 από τις 100 μεγαλύτερες έχουν βάση την ΕΕ, τη Βόρεια Αμερική και την Ιαπωνία και οι 5 από τις 10 μεγαλύτερες τις ΗΠΑ)¹¹.

Οι εκπρόσωποι ανάμεσα στους εκπροσώπους των ελίτ που συγκεντρώθηκαν στο Σιάτλ —οι οποίες ήταν και ο καθοριστικός παράγοντας που οδήγησε στην αποτυχία της παρούσας απόπειρας θεσμοποίησης της αγοραιοποίησης— δεν εξέφραζαν παρά τις βασικές αντιφάσεις της διεθνοποιημένης οικονομίας της αγοράς. Στο Σιάτλ, οι ΗΠΑ βρέθηκαν σε αντίθεση με την ΕΕ, η ΕΕ με την ομάδα των χωρών με μεγάλες αγροτικές εξαγωγές στην Αυστραλασία κ.λπ. (Cairns group) και οι χώρες του Βορρά γενικά με αυτές του Νότου.

Έτσι, οι εκπρόσωποι των ελίτ του Βορρά και κυρίως της αμερικανικής πρωτοστατούσαν στον αγώνα για να υποχρεωθούν οι ελίτ του Νότου να εισάγουν διάφορους ρυθμιστικούς ελέγχους στο εμπόριο, με στόχο την αναιρέση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων σε όρους εργατικού και περιβαλλοντικού κόστους του Νότου. Ο λόγος δεν ήταν ότι φοβόνταν το σχετικό ανταγωνισμό, εφόσον, παρά τα λεγόμενα για εκβιομηχάνιση του Νότου κ.λπ., η μερίδα στο παγκόσμιο εμπόριο του Βορρά (Β. Αμερική, ΕΕ, Ιαπωνία, Αυστραλία) έχει μείνει σταθερή από το 1980 μέχρι σήμερα¹². Ο βασικός λόγος ήταν ότι οι πολιτικές και οικονομικές ελίτ του Βορρά ήθελαν με αυτό τον τρόπο να εξασφαλίσουν την υποστήριξη της μεσαίας και της εργατικής τάξης

τους στην παραπέρα παγκοσμιοποίηση και αγοραιοποίηση της οικονομίας της αγοράς. Και αυτό μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με ανταλλάγματα. Ένα τέτοιο αντάλλαγμα προς τα μεσαία στρώματα είναι η υπόσχεση ότι ο νέος γύρος συνομιλιών θα περιλάμβανε κάποιες υποχρεώσεις όσον αφορά τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της παραγωγής. Παρόμοιο αντάλλαγμα προς την εργατική τάξη στις χώρες τους αποτελούσε η υπόσχεση ότι θα υπήρχαν ρυθμίσεις εναντίον του «αθέμιτου» ανταγωνισμού από τα φτηνά εργατικά προϊόντα του Νότου. Ήταν βασικά αυτή η αντίθεση, σε συνδυασμό με τις ανάλογες αντιθέσεις μεταξύ των ελίτ των χωρών του Βορρά για την κατάργηση των επιδοτήσεων των αγροτικών προϊόντων, που τελικά οδήγησε στο ναυάγιο.

Τα βασικά σημεία τριβής, επομένως, στην επιφάνεια, αφορούσαν το περιεχόμενο του νέου γύρου συνομιλιών για την παραπέρα αγοραιοποίηση της διεθνούς οικονομίας, δηλαδή το είδος ρυθμιστικών ελέγχων που θα ρυθμίζουν την απρόσκοπτη λειτουργία της. Στην πραγματικότητα όμως τα σημεία αυτά τριβής δεν εξέφραζαν παρά τις θεμελιακές αντιφάσεις της οικονομίας της αγοράς και της φύσης του ελεύθερου εμπορίου, πράγμα που σημαίνει ότι σε τελική ανάλυση οι αντιφάσεις αυτές είναι τόσο αξεπέραστες όσο είναι ακατόρθωτη και η παγκοσμιοποίηση με ανθρώπινο πρόσωπο. Όμως αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι κάποιος συμβιβασμός των αντιθέσεων αυτών είναι αδύνατος. Η διαδικασία άλλωστε της θεσμοποίησης της διεθνοποίησης δεν πρόκειται να σταματήσει. Είτε στο πλαίσιο του ΠΟΕ, είτε σε διμερές επίπεδο, οπότε μάλιστα θα είναι ακόμη δυσκολότερη η αντίσταση κατά των οικονομικά ισχυρότερων ελίτ.

Η ανάγκη για ένα ριζοσπαστικό κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης

Η αποτυχία των ελίτ στο Σιάτλ δεν πρέπει να αποτελεί πηγή πανηγυρισμών και ευφορίας, σαν αυτή από την οποία διακατέχονται σήμερα οι οπαδοί της κοινωνίας πολιτών, οι «ρεαλιστές» οικολόγοι κ.λπ. Το ναυάγιο των συνομιλιών δεν σηματοδοτεί, από μόνο του, μια μάχη που κερδήθηκε εναντίον των ελίτ, ούτε καν ένα σημαντικό βήμα στη διαδικασία συνειδητοποίησης των αντιστεκόμενων κατά της παγκοσμιοποίησης. Και δεν είναι νίκη κατά των ελίτ, διότι η σύνοδος του Σιάτλ δεν αποτελούσε παρά μια μόνο απόπειρα θεσμοποίησης μιας διαδικασίας που ήδη έχει ριζώσει, αυτή της διεθνοποίησης της οικονομίας της αγοράς. Ούτε αποτελεί σημαντικό βήμα όσον αφορά τη συνειδητοποίηση των λαϊκών στρωμάτων εφόσον λίγοι άνθρωποι, πέρα από τους ήδη συνειδητοποιημένους ριζοσπάστες ακτιβιστές, συνειδητοποίησαν, ως αποτέλεσμα των κινητοποιήσεων αυτών, ότι είναι το ίδιο το σύστημα της οικονομίας της αγοράς που είναι η απώτερη αιτία της διεθνοποίησης και όχι απλώς οι κακοί νεοφιλελεύθεροι, ή οι σοσιαλφιλελεύθεροι που πρόδωσαν τα σοσιαλιστικά ιδανικά, ή ακόμα ο ίδιος ο ΠΟΕ.

Όμως, η ευθύνη για τη σημερινή πελώρια συγκέντρωση εισοδήματος, που σημαίνει ότι το 20% των πλουσιότερων στη γη εισπράττουν το 86% του παγκόσμιου εισοδήματος, ενώ το 20% των φτωχότερων μόνο το 1%¹³, δεν ανήκει σε διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΠΟΕ, το ΔΝΤ κ.λπ., αλλά στο θεσμικό πλαίσιο που δημιουργεί την πελώρια ανισοκατανομή οικονομικής και πολιτικής δύναμης, η οποία εκφράζεται μέσω των θεσμών αυτών. Δεν είναι δηλαδή ο ΠΟΕ που δημιουργεί τη συγκέντρωση μέσω

του ελεύθερου εμπορίου, αλλά το ίδιο το σύστημα της οικονομίας της αγοράς που στηρίζει την επέκταση του εμπορίου, και της ανάπτυξης γενικότερα, στην αγοραιοποίηση και τη διεθνοποίηση. Ούτε βέβαια είναι ο ΠΟΕ που καταργεί τη δημοκρατία. Δημοκρατία με την έννοια της ισοκατανομής της πολιτικής δύναμης δεν υπήρχε ποτέ ούτε μεταξύ κρατών ούτε πολλών μάλλον στο εσωτερικό τους, είτε ανήκουν στο Βορρά είτε στον Νότο. Αντίστοιχα, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι δεν είναι καν το ίδιο το ελεύθερο εμπόριο που αποτελεί την αιτιώδη αιτία της πελώριας ανισότητας. Η αιτία των δεινών, η αγοραιοποίηση είναι αναγκαίο επακόλουθο της δυναμικής της οικονομίας της αγοράς και αφότου μια χώρα ενσωματωθεί σε αυτή δεν έχει άλλη επιλογή, για να είναι ανταγωνιστική, από την παραπέρα αγοραιοποίηση και ανάπτυξη. Ο ΠΟΕ απλώς θέτει την υτοδομή, σε όρους ρυθμιστικών ελέγχων, για την καλύτερη οργάνωση της αγοραιοποίησης και της ανάπτυξης.

Συμπερασματικά, το λαϊκό κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης που διογκώνεται σήμερα σε ολόκληρο τον κόσμο κινδυνεύει άμεσα από το θανάσιμο εναγκαλισμό του από τις περιβαλλοντικές και μεταρρυθμιστικές οργανώσεις, καθώς και τα γραφειοκρατικά συνδικάτα, που το αποπροσανατολίζουν και το στρέφουν είτε σε ανώδυνους (και απραγματοποίητους) στόχους, είτε ακόμη και σε ανορθολογικές αν όχι οικοφασιστικές κατευθύνσεις. Διότι είναι βέβαια εντελώς ουτοπικά τα αιτήματα για ισότιμο εμπόριο μεταξύ ανισότιμων εταιριών που προτείνουν οι ΜΚΟ κ.λπ. Όσο η πλανητική οικονομία στηρίζεται στην οικονομία της αγοράς θα υπάρχουν πελώριες αντικειμενικές ανισότητες μεταξύ των εταιριών και δεν είναι δυνατή η εφαρμογή τέτοιων ρυθμιστικών κανόνων που θα μπο-

ρούσαν να τις ξεπεράσουν. Απλώς, οι επαγγελματίες πολιτικοί θα προσπαθούν, κάτω από την πίεση ενός κινήματος καθοδηγούμενου από παρόμοιες κινήσεις, να συμβιβάζουν τα ασυμβίβαστα, με μπαλώματα από εδώ και από εκεί, τα οποία όμως ούτε την αποτελεσματική προστασία της Φύσης, ούτε πολύ περισσότερο της εργασίας, μπορούν να επιφέρουν. Συγχρόνως, η αδυναμία αυτών των κινήσεων να επιτύχει αποτελεσματικούς ελέγχους της εργασίας και του περιβάλλοντος, σε συνδυασμό με τη διόγκωση της ανισότητας και την επιδείνωση της οικολογικής κρίσης στην οποία αναπόφευκτα οδηγεί η δυναμική της διεθνοποιημένης οικονομίας της αγοράς, θα ενδυναμώνει όλο και περισσότερο τις ακραίες ανορθολογικές και οικοφασιστικές τάσεις, ή/και και τις εθνικιστικές τάσεις προστατευτισμού, που θα παίζουν το ρόλο της ριζοσπαστικής αντιπολίτευσης στις κινήσεις αυτές. Το αβίαστο συμπέρασμα είναι ότι μόνο το κτίσιμο μιας νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς, με στόχο την ισοκατανομή της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας και την επανενσωμάτωση του Ανθρώπου στη Φύση, δηλαδή την περιεκτική δημοκρατία, αποτελεί τη διέξοδο από την πολυδιάστατη κρίση της σημερινής κοινωνίας.

Σημειώσεις

1. V. Shiva, «This round to the citizens», *The Guardian*, 8/12/99.
2. Στο ίδιο.
3. Christopher Manes, *Green Rage* (*The Observer*, 28/11/99).
4. Π.χ. Α. Πάνις στο συνέδριο για τον Πουλιαντζα.
5. Τ. Φωτόπουλος, *Περιεκτική Δημοκρατία*, (Καστανιώτης, 1999), κεφ. 1.
6. Hirst & Thompson, *Globalisation in Question*, (Blackwell, 1996), πιν. 2.5.

7. Περιεκτική Δημοκρατία, πιν. 1.3.
 8. UN, *Human Development Report*, 1999, σελ. 1.
 9. Βλ. π.χ. Κ. Βεργόπουλος, *Παγκοσμιοποίηση: η μεγάλη χίμαιρα* (Αθήνας 1999).
 10. Τ. Φωτόπουλος «Το ΜΑΙ και η σημασία του», *Ουτοπία*, Μάιος-Ιουνίος 1998.

11. A. Magt, *Γκάρντιαν*, 4/12/99.
 12. Μεταξύ 1980 και 1996 η μερίδα στο παγκόσμιο εμπόριο των χωρών του Βορρά (ΗΠΑ, Καναδάς, Ιαπωνία, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Ελβετία και ΕΕ) έμεινε σταθερή στο 65% περίπου.
 13. UN, *Human Development Report*, 1999, σελ. 2.

Φίλιππος Νικολόπουλος *Ο κατακερματισμένος άνθρωπος και η χαμένη αίσθηση του απόλυτου*

Ο 21ος αιώνας έφθασε. Πώς και πόσο είμαστε προετοιμασμένοι για να περάσουμε το κατώφλι του, έτοιμοι για νέες δημιουργίες και για λύσεις εξαιρετικά κρίσιμων προβλημάτων, που θα μας κάνουν στο μέλλον να περηφανευόμαστε; Ή για να μιλήσουμε με πιο υπαρκτούς όρους: Είμαστε βέβαιοι ότι η πορεία μας πριν τον 21ο αιώνα παρέχει εγγυήσεις ευρωστίας και δημιουργικών οραμάτων;

Κανένας σοβαρά σκεπτόμενος άνθρωπος δεν θα μπορούσε εύκολα ν' απαντήσει θετικά. Μάλλον το ερώτημα θα τον γέμιζε σκεπτικισμό και παράλληλα θλίψη, αν έριχνε γύρω του μια ματιά κι αντιλαμβανόταν τους θορυβώδεις θιάσους και τις εικονολαγνικές εκστρατείες, που είναι έτοιμες να ξεπροβοδίσουν τον απερχόμενο αιώνα και χιλιετηρίδα. Τι μεγαλείο κουφότητας! Τι εκθαμβωτικές φιέστες για να γιορτάσουμε το γεγονός της ένοχης λήθης και τον κρυφό φόνο της δημιουργικής μνήμης, εκείνης της μνήμης που κάνει τον τροχό να γυρνά, τις ανήσυχες συνειδήσεις να επαναστατούν και τον υπεύθυνο στοχαστή να στέκεται με σε-

βασμό μπροστά στα μεγάλα ερωτήματα και να βασανίζει τον εσωτερικό του κόσμο για εκείνα που δεν έχει ομολογήσει ή για τα όποια δεν έχει κλάψει.

Αν οι δαίμονες του σκεπτικισμού μάς ζώνουν, δεν είναι αυτό λόγος παραίτησης ή παραλυτικής ηττοπάθειας. Είναι μάλλον λόγος για νέους εσωτερικούς διαλόγους, για εμπλουτισμό του στοχαστικού μας μόχθου, για αποφασιστικό και θαρρετό ατένισμα της πραγματικότητας, για νέες πνευματικές μάχες κι αντιστάσεις! Ας προσπαθήσουμε ώστε η σκεπτικιστική διάθεση να μην οδηγεί στην αφασία της δράσης ή της στάσης μας απέναντι στον κόσμο. Ας προσπαθήσουμε να της δώσουμε έναν παιδαγωγικό χαρακτήρα κι ας μάθουμε να είμαστε σκληροί με τους εαυτούς μας. Ας περάσουμε από τη βάσανο της σκέψης για να σκληρύνουμε ως αναζητητές της αλήθειας. Δεν έχει παρατηρηθεί ότι τις ορθές προϋποθέσεις για την έρευνα και τη συστηματική σπουδή της τελευταίας, τις συγκεντρώνουν οι άνθρωποι με το σκληρό και ανθεκτικό πνεύμα; Δεν έχει διαπιστωθεί ότι η ειλικρινής